

Gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága Magyarországon az 1990-es évek közepén

Suppné Tarnay Györgyi

Közismert tény, hogy az olvasóvá válásban a gyermekkoruk kiemelt szerepe van. A betűvel való ismerkedésnek, az olvasási technika elsajátításának együtt kell járnia az olvasás örömeinek megízlelésével – s mind tudatosabb felismerésével annak, hogy az olvasás útján megbízható és fontos ismeretekhez juthatunk természeti és társadalmi környezetünkről, önmagunkról. Segítség kaphatunk az emberiség kollektív tudását és bölcsességét hordozó művekből szakmai, emberi problémáink megoldásához.

Az olvasás életünkben betöltött szerepének felismeréséhez elsősorban tapasztalati úton juthatunk el, tehát olvasnunk (és olvastatnunk) kell, melynek során az ismeretek, az olvasmányélmények beépülnek személyiségünkbe, részévé válnak gondolatainknak, cselekedeteinknek.

Olvasáslélektani kutatások szerint a 9-10. életévben alapozódik meg az olvasáshoz való pozitív vagy negatív viszony. Ez egyértelmű felelősséget jelent az e korosztállyal foglalkozók – így a család, az iskola (iskolai könyvtár), s a gyermekek közkönyvtári ellátását, olvasóvá nevelését vállaló gyermekkönyvtári szolgálatok számára.

Az olvasás a tájékozódás, az információszerezés alapja, ezért meghatározó a lakosság gazdasági, technikai, társadalmi és kulturális fejlődésében. Az erre megfelelően felkészített gyermek tudja csak élete során a számára mindenkor szükséges ismereteket megszerezni és hasznosítani önmaga és a társadalom javára. Ebből következően az olvasóvá nevelés, az információ elérésére, az információ használatára való felkészítés közérdek, az e területen tevékenykedők munkájának segítése a mindenkori politikai és szakmai vezetés kiemelt feladata.

A társadalom helyes szemlélete, a megfelelő olvasástechnika, az irodalom széles körű kínálata együttesen vezethet a kívánt eredményre. Ehhez többek között optimális olvasástanulási technikák szerint tanító, az olvasás fontosságát megismertető iskolákra, a lakosság egészségét ellátó információszolgáltató intézményekre van szükség, közöttük a használókat, azok igényeit ismerő, az információt magas szinten szolgáltató, s a szolgáltatásokat fejleszteni tudó könyvtárakra/könyvtárosokra.

A könyvtárak szakemberellátása alapvetően a könyvtárosképző intézmények feladata, amelyet a képzési irányoknak, a felvételi keretszámoknak és a képzés tartalmának meghatározása tekintetében a működő könyvtári gyakorlattal

együtt tudnak csak tervezni és adekvátan megvalósítani.

Első lépés a könyvtárakban dolgozók képzettségének (általános és speciális ismereteknek) országos áttekintése kell legyen. A valóság ismerete és elemzése a kiindulópontja a továbblépésnek. A könyvtári feladatok és az ezek ellátásához szükséges felkészültség közötti eltérések jól jelzik a képzési irányok és létszámok indokolt alakítását.

A könyvtárosképző intézmények hosszú évek óta megfogalmazott igénye az országos helyzet ismerete, azonban ilyen irányú differenciált vizsgálatra ez ideig nem került sor. Az OSZK-KMK 1984-ben a könyvtarospályát elemző vizsgálata részeként felderítette a könyvtárosok iskolai végzettségét képzési szintek és könyvtártípusok szerint. A munkakörök szerinti megoszlással és a szakképzettség speciális irányjaival azonban a vizsgálat nem foglalkozott.¹

Úgy tűnik, a témakör teljes körű, differenciált áttekintése egyetlen vizsgálat keretében nem megoldható, a feladatot résztémánként kell elvégezni. (ld. pl. a felsőoktatás ellátásában szerepet vállaló könyvtárak szakemberellátottságának felderítésére az OSZK-KMK Olvasószolgálat Kutató Osztálya 1995 elején végzett reprezentatív felmérését).²

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója az elsők között igyekezett teljes képet kapni az A és B típusú közművelődési könyvtári gyermekellátás országos kiterjedtségéről, regionális megoszlásáról, a könyvtári szolgálatot ellátók számáról, szakképzettségéről, jelenlegi szakirányú tanulmányaikról. Meggyőződésünk, hogy csak ezek az információk szolgálhatnak alapul a gyermekkönyvtári ellátás rendszerének további fejlesztéséhez, a képző intézmények számára a szakképzés, közöttük a gyermekkönyvtáros specializáció szervezéséhez. Ezért az MKE Gyermekkönyvtáros Szekciója az OSZK-KMK-val közös rendezésben országos gyermekkönyvtáros konferenciát hívott össze 1995 januárjában, melyre meghívást kaptak a megyei gyermekkönyvtárak vezetői és a megyék gyermekkönyvtári szakreferensei is. A cél a gyermekkönyvtárak aktuális kérdéseinek közös áttekintése volt. A résztvevők többek között egyetértettek abban, hogy a gyermekkönyvtári gyermekszolgálat várható jelentős szervezeti és tartalmi átalakítása előtt szükséges áttekinteni a jelen helyzetet az ellátóhelyek száma, országos megoszlása

és az ellátást végző könyvtárosok szakmai kompetenciája tekintetében.⁵ Az országos igény és az érdekeltek segítsége tette lehetővé a vizsgálat elvégzését. Ezúton is köszönöm a kollégák gyors és pontos adatszolgáltatását.

Az 1995 január-februárjában általam végzett vizsgálat elsődleges eredményeinek bemutatására, megvitatására, az elvárások és az ajánlások megfogalmazására az 1995 márciusában Sárospatakon rendezett országos gyermekkönyvtáros konferencián került sor.³

A továbbiakban a vizsgálat eredményeiről a konferencián kialakított közös állásfoglalásról adok rövid összefoglalást.

A vizsgálat előzményeiről

A gyermekek közkönyvtári ellátása alakulásának nyomon követését néhány, alapos, a gyermekek könyvtári szolgálata ügyének elkötelezett, a tennivalókat világosan megfogalmazó szerző – közöttük *Rácz Aranka* (1959, 1974) és *Pápayné Kemenczey Judit* (1986) – egy-egy korszakot összefoglaló tanulmányai alapján tehetjük meg.

Átfogó elemzés 10 év óta nem jelent meg a témakörben. A jelen vizsgálat tárgyához kapcsolódó közelítések nyomokban a korábbi vizsgálatokban is fellelhetők, ez esetben lehetőség van az összevetésre.

A gyermekek közkönyvtári ellátásának fejlődéséről az irányszámok növekvő tendenciája mellett summásan megállapítható az egyenlőtlenség és az ellentmondásosság. Az ellátórendszer kialakulása óta annak folyamatos erőteljes fejlesztési igénye deklaráltan mindvégig jelen volt a művelődés- és könyvtárpolitikában (pl. 1971-es Irányelvek, könyvtárügyi konferenciák, vándorgyűlések, stb.), ugyanakkor a gyakorlatban a meghatározó jogszabályokban, a fenntartó szemléletében, a feltételek megteremtésében a kiemelt fejlesztésről megfeledkeztek. A gyermekkönyvtárosok a szolgálat fejlesztéséért évtizedeken át folytatott, egyre inkább kudarcokkal végződő küzdelmei – mára – sok esetben okai a kedvetlenségnek, a munka stagnálásának, s a kialakult helyzet nem kedvez a szakképzés megszerzésével járó terhek vállalásának sem.

A vizsgálatról

A vizsgálat országos merítésű, s teljeskörűen kiterjedt az A és B típusú közművelődési könyvtári gyermekellátásra.

Az adatszolgáltatásban és a feldolgozásban egyaránt gondot jelentett az ellátó típusok elnevezésének és az elnevezések tartalmának különböző értelmezése. Pl. önálló gyermekkönyvtár, önálló gyermek fiókkönyvtár, kerületi könyvtár gyermekrésze, kerületi könyvtár gyermekszolgálat.

Az információszerzés adatlapok segítségével történt. Az adatfelvétel ideje: 1995. február. Az adatok az 1994. decemberi állapotokat mutatják. Érdeklődtünk az 1989. óta történt változásokról is, azonban erre vonatkozó információkat csak hét megyéből kaptunk. Nincs biztos ismeretünk arról, hogy a többi megyében ténylegesen változatlan volt-e a helyzet 1984 és 1994 decembe között, vagy csak nem közölték a változásokat.

A vizsgálat eredményei

A közművelődési gyermekkönyvtári ellátás országos térképe

Magyarországon 1995. január 1-jén 273 A és B típusú ellátóhely funkcionált. Az önkormányzati fenntartású közművelődési könyvtárak száma ekkor 3723,⁴ ezeknek csak 7,3%-ában található minőségi gyermekszolgálat!

A gyermekkönyvtári ellátóhelyek száma

Regionális megoszlásban:

Budapest	46
Dunántúli megyék	72
Duna-Tisza köze + Nógrád	80
Tiszántúli megyék	75

Könyvtártípusok szerint:

megyei könyvtár	18
városi könyvtár	220
községi könyvtár	35

Ellátóhelyek megyei bontásban (Budapest kivételével)

	megyei	városi	községi	együtt
Hajdú-Bihar	1	19	1	21
Heves	1	19	-	20
Borsod	1	17	-	18
Békés	1	12	3	16
Pest	1	12	-	13
Zala	1	11	-	12
Komárom	1	10	-	11
Veszprém	1	9	1	11
Bács-Kiskun	1	9	-	10
Szabolcs	1	8	-	9
Jász-Nagykun-Szolnok	1	7	13	21
Csongrád	1	7	3	11
Tolna	1	6	-	7
Vas	1	6	7	14
Baranya	-	6	-	6
Győr-Moson-Sopron	1	5	-	6
Fejér	1	4	1	6
Nógrád	1	4	-	5
Somogy	1	3	6	10

Megyei átlag: 12 A és B típusú ellátóhely.

Az adatok szerint az ezredforduló küszöbén még mindig van olyan megyei könyvtár – Baranya megyében –, amelyik nem vállalkozik a gyermekek ellátására!

Magyarországon 1995. I. 1-jén 193 várost tartottak nyilván,⁵ ebből 155-ben (Dunántúlon 44, Duna-Tisza közén 56, Tiszántúlon 55 városban) működik városi fenntartású gyermekszolgálat. 38 városban nincs A, illetve B-típusú gyermekellátás! A városokban működő ellátóhelyek száma nagy szóródást mutat: 19 (Hajdú), 17 (Heves), 3 (Somogy), 4 (Fejér, Nógrád) található a végpontokon. A városi könyvtárakban történő gyermekellátás országos átlaga: 9,15 megyénként (Bács-Kiskun, Komárom, Veszprém).

A magyar községek száma 1995. I. 1-jén 2920,⁵ ebből 35-ben találunk B-típusú gyermekellátást, 2885-ben csak ennél gyengébb minőségűvel, vagy egyáltalán semmilyen sem találkozunk. (A községi ellátás országos átlaga: 1,19%). Míg a fejlett gyermekellátás nem jellemző a magyar községekre (11 megyében hiányzik), addig talán a megyék településszerkezetével magyarázhatóan Jász-Nagykun-Szolnok megyében az ellátás dominánsan a községi könyvtárak feladata. Somogy és Vas megyékben az A és B szintű

ellátás közel arányosan oszlik meg a városok és községek között. A tárgyidőszakban Magyarországon a közkönyvtári gyermekellátásban potenciálisan résztvevő 16 éven aluli lakosság száma 1 588 172, a szolgálatot dominánsan használó 14 éven aluliak száma 1 271 423⁶. Ez azt jelenti, hogy átlagosan A és B típusú ellátóhelyenként 5817 16 éven aluli, illetve 4657 14 éven aluli gyermeket kellene kiszolgálni!

Ha ezeket az adatokat megpróbáljuk összevetni a korábbi felmérések eredményével, szinte lehetetlen feladatra vállalkozunk. Mint már említettük, az önálló gyermekkönyvtár, gyermekrésztleg, gyermekkönyvtár, gyermekszolgálat stb. fogalmakhoz eltérő tartalmak tartoznak, s nem egyértelmű a használatuk az adatszolgáltatásban sem. Mégis úgy tűnik, a korábbi adatok az olyan gyermekellátást jelölik, ahol a gyermekekkel egy, vagy több könyvtáros foglalkozik, elkülönített álmománnyal, elkülönített helyiségben, külön meghatározott nyitvatartással. Ez nyújthat alapot az összevetésre.^{7,8}

	1969	1972	1983	1994
Budapest	35	36	59	46
megyei könyvtárak	16	17	17	18
járási könyvtár /városi községi székhely/	69	50	-	-
városi könyvtár	101	91	-	-
/nem járási székhely/	32	41	91	174
községi könyvtár	25	46	30	35
összesen:	177	190	197	273

A minőségi közkönyvtári gyermekellátás az idő függvényében országosan növekvő tendenciát mutat az ellátóhelyek vonatkozásában, azonban jól kitapintható az ellátatlan helyek megengedhetetlenül nagy száma és egyenetlen területi eloszlásuk. A már meglévő és várható társadalmi és egyéni igények az információ megszerzésében és felhasználásában egyértelműen a tervszerű fejlesztést sugallják a meglévő szolgáltatások szintjének emelésében, s a „fehér foltok” gyors felszámolása érdekében a várható leépítés helyett!

Az A és B típusú gyermekkönyvtári ellátásban dolgozók száma és területi megoszlása:

Magyarországon összesen 451 fő foglalkozású munkahely áll rendelkezésre a szolgálat ellátására. Ez Budapesten 56 főt, vidéken 395 főt – megyénként átlagban 20,8 főt jelent, ellátóhelyenként Budapesten 1,2 – vidéken 1,7 könyvtárost.

Megyéenkénti megoszlásban:

Jász-Nagykun-Szolnok	45
Borsod	34
Békés	31
Heves	30
Hajdú-Bihar	29
Pest	24
Csongrád	21
Vas	21
Veszprém	20
Bács-Kiskun	18
Zala	17
Szabolcs	16
Somogy	15
Tolna	14
Komárom	14
Győr-Moson-Sopron	13
Baranya	13
Fejér	11
Nógrád	9

Regionális megoszlásban:

	Budapest	Dunántúl	Duna-Tisza köze	Tiszántúl	összes
megyei intézmény	-	26	22	21	69
városi intézmény	56	81	89	101	327
községi intézmény	-	17	29	9	55

Megyei könyvtárban az országos átlag 3,7 fő. Kiemelkedő a személyi ellátottság: Jász-Nagykun-Szolnok (7 fő), Borsod (5 fő) és Békés (5 fő) megyékben, gyenge az ellátottság Komárom (2 fő) és Pest (2 fő) megyékben.

Városi könyvtárban 14,2 fő a megyénkénti országos átlag. Egy-egy szolgáltató helyen átlagosan Budapesten 1,2 fő, az ország más városai-

ban 1,5 fő dolgozik. Jobb a helyzet Cegléden (5 fő), Tapolcán, Kazincbarcikán és Szentesen (4 fő), s Sopron, Gyöngyös, Hatvan, Kiskunfélegyháza, Jászberény, Szolnok, Mezőtúr, Törökszentmiklós, Szerencs, Nyírbátor, Debrecen, Békés, Orosháza, Hódmezővásárhely városokban (3 fő).

Községi könyvtárban átlagosan egy szolgáltató helyen 1,6 fő dolgozik. Répcelak (Vas) és Nagyatád (Somogy) községekben 2 fő áll a gyermekek rendelkezésére.

Megyéenként jelentős eltérések mutatkoznak a könyvtári szolgáltatót ellátók tekintében is. Természetesen a megyék nagysága és a lakosság sűrűsége meghatározó tényező, azonban a kialakult hagyományoknak és az önkormányzatok értékrendjének, szemléletének fontos szerepe van az A és B típusú ellátás megszervezésében, működtetésében.

A könyvtárosok létszámát tekintve nagy az előrelépés a korábbi helyzethez viszonyítva.^{9,10}

	1957	1967	1970	1983	1994
Létszám	55	95	172	294	451

Egy 1983-as adat 594 gyermekkönyvtárossal, ¹¹ azonban valószínű, hogy ez nemcsak az A és B típusú ellátásra vonatkozik, hanem számbaveszi a C típusú ellátást is, pl. a részmunkaidőben foglalkoztatottakat. Az adatok szerint a növekedés jelentős, s öröndetes, azonban az is nyilvánvaló, hogy egy-egy szolgáltatóhelyen az átlagosan egy főt alig meghaladó könyvtáros személyzet nem tudja megfelelően ellátni az olvasókat.

A felmérés vizsgálta a könyvtárosi létszám alakulását 1989-1994 között is. Hét megyében jeleztek változásokat, melyek egyértelműen a csökkenést mutatják. Tolna és Szabolcs megyékben 1-1 munkahely megszűnt a megyei gyermekellátásban, Veszprém, Nógrád megyékben 1-1 munkahely csökkenés történt a városi ellátásban. Békésben kétszer fél, Borsodban háromszor fél munkaerőtől kellett megválni a megyei és városi könyvtárakban. A csökkenés számárányát tekintve még nem jelentős (4 főállás, 5 félállás), de féltő, hogy ez a szám nem tartható a közeljövőben, amikor természetesen csak a növekedés tendenciája lenne elfogadható.

Az A és B típusú könyvtárak gyermekkönyvtárosainak beosztása, besorolása

A felmérés tapasztalatai szerint ez a terület sem mutat egységes képet. A 150/1992./XI.20/ Kormányrendelet és a Művelődési és Közoktatási miniszter 2/1993./I.30/MKM rendelete, az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről szóló jogszabályok alkalmazása a gyakorlatban változó módon történt.

A visszajelzések szerint: *gyermekkönyvtáros, könyvtáros, kölcsönző könyvtáros, feldolgozó könyvtáros, könyvtártechnikus, adminisztrátor, segédkönyvtáros* elnevezésű beosztások fordulnak elő – ezek közül csak a kurzívan írottak szerepelnek a kormányrendeletben. Vezetői státuszban könyvtárvezetői, osztályvezetői és csoportvezetői megbízással találkoztam.

	Budapest	Dunántúl	Duna-Tisza köze	Tiszántúl	összes
vezetők	7	15	16	18	56
gyermekkönyvtáros	26	91	75	72	264
kölcsönző, techn.	11	3	1	10	25
feldolgozó, könyvt.	-	1	-	-	1
könyvtáros	11	12	45	25	93
segédkönyvtáros	1	-	-	-	1
adminisztrátor	-	2	3	6	11

A besorolások értelmezése problematikus, pl. gyermekkönyvtáros besorolás egyáltalán nincs Bács-Kiskun, Heves, és Szabolcs megyékben – itt főleg könyvtárosnak, könyvtártechnikusnak nevezik a gyermekszolgálatot ellátókat. (Ez nem függ össze a gyermekkönyvtárosi szakképzettséggel!) A kormányrendelet nem differenciál kellőképpen a gyakorlatban ellátandó szakmai feladatokat, ami megnehezíti az egységes gondolkodást a besorolások tekintetében. Folyamatban van a kormányrendelet módosításának előkészítése, a javaslatok a munkakörök és az azok ellátáshoz szükséges képesítési feltételek részletes, pontos és a szakmai presztízsét szolgáló meghatározására törekednek.

Az A és B típusú könyvtárak gyermekszolgáltatásban dolgozók iskolai végzettsége

	Budapest	Dunántúl	Duna-Tisza köze	Tiszántúl	összes	%
egyetem	7	4	6	5	22	4,9
főiskola	26	68	80	55	229	50,7
érettségi	23	51	51	71	196	43,48
általános	-	1	3	-	4	1,0

Megyék szerinti bontásban:

	Egyetem	Főiskola	Érettségi	8 általános	Összesen
Győr-Sopron	2	7	4	-	13
Fejér	-	5	6	-	11
Veszprém	1	11	8	-	20
Tolna	-	8	6	-	14
Somogy	1	4	9	1	15
Vas	-	15	6	-	21
Zala	-	11	6	-	17
Baranya	-	7	6	-	13
Komárom	1	6	7	-	14
Nógrád	-	5	4	-	9
Heves	1	20	8	1	30
Bács-Kiskun	-	11	7	-	18
Jász-Nagykun	-	28	16	1	45
Pest	4	10	9	1	24
Borsod	1	15	18	-	34
Szabolcs	1	6	9	-	16
Hajdú-Bihar	2	15	12	-	29
Békés	-	11	20	-	31
Csongrád	1	8	12	-	21

A középfokú végzettségűek aránya országosan 43,4%. Kiemelkedően sokan vannak Békés (64,5%), Csongrád (57,1%), Borsod (52,9%), Hajdú (41,3%), Jász-Nagykun (35,5%) megyékben, ugyanakkor itt a legmagasabb a gyermekellátásban dolgozók összlétszáma is.

Az érettségivel való ilyen nagy arányú megelégedés mutatja, hogy az intézmények fenntartói a gyermekkönyvtári tevékenység fontosságát még mindig messze alábecsülik. Szerencsére az alapfokú végzettség csak mutatóban fordul elő a gyermekszolgáltatásban.

A vizsgált könyvtárakban dolgozók iskolai végzettségére vonatkozó korábbi való ilyen nagyarányú vizsgálatok híján a jelen eredményeket nincs mivel összevetni. Tájékoztatásul néhány adat a közkönyvtári gyermekellátás vezetőire vonatkozóan:

1957.	egyetemi végzettség	0%
	érettségi nélkül	20%
1967.	egyetemi + főiskolai végzettség	20%
	érettségi nélkül	8%
1983.	egyetemi végzettség	17%
	főiskolai végzettség	58%
	érettségi	24%
	8 általános	1%

Az OSZK-KMK 1984-ben végzett vizsgálata megenged egy összehasonlítást a könyvtártípusok összességében, ezen belül az önkormányzati fenntartású könyvtárakban dolgozók iskolai végzettsége és a gyermekkönyvtárakban dolgozók iskolai végzettsége között:¹²

	1984. minden	1984. tanácsi	1984. önkorm.
egyetem	22%	11%	4,9%
főiskola	39%	42%	50,7%
érettségi	37%	45%	43,4%
8 általános	2%	2%	1,0%

Az adatok szerint 9(!) megyében egyáltalán nincs egyetemet végzett munkatárs a gyermekszolgáltatásban, Jász-Nagykun, Heves, Hajdú, Borsod és Vas megyékben fokozottan törekednek a felsőfokú végzettségűek alkalmazására. Legkevésbé igényesek e tekintetben Fejér, Somogy, Nógrád megyékben, s az alsó határt súrolja Szabolcs megye is. Felsőfokú végzettséggel a gyermekkönyvtárakban dolgozók 55,6%-a rendelkezik, amely jórészt pedagógus végzettséget jelent.

Az adatfelvétel között eltelt ugyan 10 év, de valószínű, s a tapasztalatok is azt igazolják, jelentős elmozdulás az arányokban nem történt. Természetes, hogy a felsőfokú végzettségűek dominánsan a szakkönyvtárakban, iskolai könyv-

tárakban (pedagógusok) dolgoznak. A közkönyvtári ellátás megközelítően fele-fele arányban foglalkoztat közép- és felsőfokú végzettségű munkatársakat. A gyermekek közkönyvtári kiszolgálásában tevékenykedők közel 56%-os felsőfokú végzettsége örvendetes fejlődést mutat, ugyanis a közkönyvtári ellátáson belül a magasabban kvalifikáltak korábban elsősorban a felnőtt szolgálatban dolgoztak. (Lehet, hogy a felnőtt szolgálatban jelenleg ennél jobb a helyzet?)¹³

A szakképzettség helyzete

	Budapest	Dunántúl	Duna-Tisza köze	Tiszántúl	összes	%
egyetem	7	3	4	2	16	3,5
főiskola	22	58	57	42	179	39,0
gyermekkönyvt.	1	5	1	6	13	2,5
középfokú	13	45	53	62	173	38,0
alapfokú	4	3	5	2	14	3,0
szakképzetlen	9	12	21	21	63	14,0

Megyék szerinti bontásban:

	egyetem	főiskola	gykvt.	középfok	alapfok	nincs
Győr-Sopron	2	5	2	2	-	3
Fejér	-	4	2	3	-	3
Veszprém	1	11	-	6	1	1
Tolna	-	7	-	5	-	1
Somogy	-	4	-	8	1	2
Vas	-	14	-	5	1	1
Zala	-	6	1	11	-	-
Baranya	-	7	-	5	-	1
Komárom	1	5	-	6	-	2
Nógrád	-	3	-	5	-	1
Heves	-	9	1	10	4	7
Bács-Kiskun	-	8	-	6	-	4
Jász-Nagykun	-	23	-	19	-	3
Pest	3	9	-	7	1	4
Borsod	-	10	5	15	2	5
Szabolcs	1	3	-	10	-	2
Hajdú-Bihar	1	15	1	8	-	5
Békés	-	9	-	19	-	3
Csongrád	-	5	-	10	-	6

Hogyan változott a szakképzettség helyzete az elmúlt időszakban?

	1984. minden	1984. tanácsi	1984. önkorm.
egyetem	13%	7%	3,5%
főiskola	32%	35%	39,0%
középfokú	27%	34%	38,0%
alapfokú	n.a.	n.a.	3,0%
szakképzetlen	28%	24%	14,0%
gyermekkönyvtáros	n.a.	n.a.	2,5% ¹³

Szakképzettség tekintetében a gyermekellátásban dolgozó könyvtárosoknál eltolódás mutatkozik a főiskola és a középfokú végzettség felé. A speciális képzésben visszalépés tapasztalható a gyermekellátásban, Rácz Aranka szerint 1974-ben a szolgálatban dolgozók 20,4%-a rendelkezett speciális képzettséggel.¹⁴

1983-ban az A és B típusú könyvtárak gyermekszolgálatának vezetői az alábbi szakmai felkészültséggel rendelkeztek:

egyetem	14,3%
főiskola	49,0%
középfokú	25,0%
alapfokú	11,0%
szakképzetlen	0,7% ¹⁵

A vezetőknél természetesen indokolt a felsőfokú végzettség magasabb aránya (63,3%), a speciális gyermekkönyvtárosi végzettségről nincs adat.

Az 1995. évi vizsgálat adatai szerint a felsőfokú szakképzettséggel rendelkező munkatársak száma (42,5%) megközelíti a szolgálatban dolgozók felét. Érdemes megjegyezni, hogy kb. egyharmaduk a tanítóképző főiskolák könyvtári szakollégiumait végezték, legnagyobb az arányuk Veszprém, Hajdú, Borsod és Pest megyékben. A speciálisan gyermekkönyvtáros képzettség azonban rendkívül alacsony (nem éri el a 3%-ot!) – indokolt tehát a képzés mielőbbi megszervezése a felsőfokú képzésben történő specializációval, illetve felsőfokú posztgraduális képzés keretében. A szakirányú képzést a szaktanfolyamok helyett a jövőben a felsőfokú szakképzést végző egyetemeknek és főiskoláknak kell vállalni. Jó kezdé-

ményezés a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán 1993-ban levelező tagozaton indult gyermekkönyvtárosképzés, melynek azóta már Miskolcon is működik kihelyezett tagozata. A Kossuth Lajos Tudományegyetem az informatikus könyvtáros képzésen belül az 1995/96-os tanévben könyvtárostanárok számára indított speciális képzést levelező tagozaton, s igény szerint vállalkozik gyermekkönyvtáros szakképzésre is.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1994-ben elkészítette a felsőfokú gyermekkönyvtáros szakképesítés szakmai- és vizsgakövetelményei tervezetét (Tóvári-Kovács), mely a szűkebb szakterület kritikáját figyelembe véve jól hasznosítható a képzésre vállalkozó intézmények saját tanterveinek, programjainak kialakításához.

A középfokú szakképzettséggel rendelkezők magas aránya (közel 40%) akkor igazán elfogadható, ha az a pedagógus végzettséggel párosul. A szakképzetlenek száma csökkent a korábbiakhoz képest, de az arányuk még mindig megengedhetlenül magas.

A gyermekkönyvtári szolgálatot ellátók közül a vizsgálat idején 73-an (16,2%) vettek részt szakmai továbbképzésben:

	Budapest	Dunántúl	Duna-Tisza köze	Tiszántúl	Összes
Egyetem	-	-	-	-	-
Főiskola	3	11	16	9	39
Középfokú	2	2	3	27	34

A legvállalkozóbb megyék:

	Főiskola	Középfokú	Összesen
Békés		12	13
Borsod	5	3	8
Heves	6	1	7
Csongrád	2	5	7

Napjainkban az iskolarendszerű szakmai továbbképzések szinte kizárólag önköltségesek. Ezt a terhet a munkaadók nem, vagy (kevés esetben) részben tudják vállalni, sőt a továbbtanulás ideje alatt a szolgálatot ellátók alacsony létszáma miatt a munkaadóknak nincs módjában helyettesről gondoskodni – így szinte a teljes munkavégzés mellett kell a továbbtanulóknak a tanulás terheit vállalni. E gondokkal azonosulva a Magyar Könyvtárosok Egyesülete az 1995/96-os tanévben először nyújtott anyagi segítséget (5000 Ft értékben) azok számára, akik könyvtári munkájuk mellett vállalták a szakmai gyarapodást. A rövidebb lélegzetű szakmai rendezvények (tanfolyamok, konferenciák, szakmai napok, szekcióprogramok, stb.) látogatottsága is egyre gyérebb, útiköltség, szállás, ellátás, részvételi díj saját zsebből való vállalása rendszeresen nem várható el az erős szakmai elkötelezettséggel rendelkező kollégáktól sem. Jól tudjuk, hogy szakmánk az erőteljes megújulás időszakában van, nagy szükség lenne az új igényekről, új technikáról, új lehetőségekről, új kapcsolatrendszerekről stb. való együttgondolkodásra a gyermekszolgálat korszerűsítése érdekében. Nem biztos, hogy célravezető a pályázatok esetleges segítségére bízni a jövőt!

Néhány következtetés, ajánlás

Átalakuló világunkban, az új civilizációs korszak küszöbén egyértelmű feladatként körvonalozódik a középnemzedék számára, hogy az ifjú generációt felkészítse a jövő kihívásainak való megfelelésre. Ez jelenti a már meglévő és folyamatosan bővülő, kapcsolatrendszerében gazdagodó ismeretek elérését, az éppen szükséges információ gyors megszerzését, felhasználását a szakmai és egyéni problémák megoldásában, az egyéni életutak kiteljesítésében.

E feladat megoldásának egyik lehetősége a továbbiakban is a gyermekek közkönyvtári ellátásában rejlik. Ennek tudatában a helyes szemlélet erősítése és a személyi és tárgyi feltételek biztosításával megalapozott ellátórendszer kiépítése szükséges, a meglévő bázisok fejlesztésével és bővítésével együtt. A szaktárca figyelmébe ajánljuk a rendszer működésére vonatkozó jogszabályok módosítását, korszerűsítését és meglévő jogházagok megszüntetését.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója foglalkozik a gyermekek közkönyvtári ellátásának szakmai megoldásaival, problémáival, ösztönzi gyermekkönyvtári műhelyek megalakulását, részt vállal szakmai eredmények közvetítésében, a fejlesztés alternatíváinak kidolgozásában, szakmai információk közvetítésében, adaptálható nemzetközi tapasztalatok közzétételében, hazai és nemzetközi szakmai kapcsolatok ápolásában, szakmai érdekek képviselésében. Egyedüli megoldásnak találja, hogy e kompetenciáját igényeljék mindazon fórumok, melyek a gyermekek közkönyvtári ellátásával kapcsolatos döntéseket hozzák. (Pl. jogalkotás, érdekképviselés a szaktárcával és a fenntartóval szemben, a speciális szakképzés tartalmának kialakítása, a szolgálat fejlesztése, átszervezése stb.) Mindezek a feltételei annak, hogy a gyermekszolgálatban dolgozó könyvtárosok szakmai öntudata, felelősége növekedjék, szakmai színvonaluk emelkedjék.

A gyermekkönyvtárosok zöme évtizedes, s jelenlegi hátrányos helyzetében mindmáig megőrizte hivatásszeretetét, aktivitását, kreativitását, kísérletező kedvét a mindennapi munkában. Ideje, hogy a túlzott szerénység egészséges mértékűvé váljon, s jobban megmutassa a szakma önmagát, kilépjen a lokális elszigeteltségből, s értékeit, eredményeit az eddiginél tágabb körben közzétegye. Ezek ismeretében talán az illetékesek nehezebben szánják el magukat az értékek felszámolására, hátha megértik, hogy ezeket védeni, támogatni és fejleszteni kell! A bemutatkozást szolgálják a szekció és az egyes régiók közös rendezésében megtartott konferenciák is (mint pl. a sárospataki, kassai, sepsiszentgyörgyi, szombathelyi, burgenlandi vagy az Európai

Gyermekkönyvtáros Konferenciák), s az eredményes pályázatok, szakmai anyagok publikálása. Teljesíthető feltételek mellett a kollégák szívesen vállalkoznak iskolarendszerű és egyéb szakmai továbbképzésekre, nyelvtanulásra, külföldi tanulmányutakra, a gyermekkönyvtári szolgálat fejlesztésére szerveződött csoportok munkájába való bekapcsolódásra – vagyis nyitottak a szakma minőségi javítására a gyermekek és az egész társadalom javára.

Irodalom

1. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp. OSZK-KMK, 1988. 15-24.p.
2. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtárosok képzettsége. [Kézirat]. [Bp.] 1995. 9.p.
3. FOGARASSY Miklós: Gyermekkönyvtárosok tanácskozása Sárospatakon és Kassán. In: Könyvtári Levéltár/lap. 1995. 5.sz. 5-6.p.
4. Magyar Statisztikai Évkönyv, 1994. Bp. KSH.1995. 369.p.
5. uo. 48.p.
6. uo. 24.p.
7. RÁCZ Aranka: A gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának alakulása a távlati fejlesztési programok tükrében. In: Könyvtári Figyelő, 20. évf. 1974. 4.sz. 335.p.
8. PÁPAYNÉ KEMENCZEY Judit: Gyermekkönyvtáraink helyzete. In: Könyvtári Figyelő, 32. évf. 1986. 3.sz. 245.p.
9. uo. 248.p.
10. 7. tétel, 336.p.
11. 8. tétel, 248.p.
12. 1. tétel, 78.p.
13. 1. tétel, 79.p.
14. 7. tétel, 336.p.
15. 8. tétel, 252.p.

25 ÉVES AZ OCLC ONLINE KÖZPONTI KATALÓGUSA. – 1971 augusztusában indult, 54 Ohio állambeli felsőoktatási könyvtár közreműködésével. Jelenleg 63 ország több ezer, különféle típusú könyvtárának adatait tartalmazza – összesen 34 millió rekordot és 580 millió lelőhelyadatot, 360 féle nyelvű dokumentumról.

(OCLC Newsletter, 1996. febr.)